

Varšavská smlouva a evropská bezpečnost

Jednou z rozhodujících otázek zahraničně politické činnosti komunistických a dělnických stran socialistických zemí je boj za evropskou bezpečnost. Od okamžiku, kdy členské státy Varšavské smlouvy na budapeštském zasedání Politického poradního výboru v roce 1969 vyzvaly všechny evropské státy ke svolání celoevropské konference o bezpečnosti a spolupráci, jsme svědky nebylé aktivizace všech mírumilovných politických sil v Evropě a současně i řady konkrétních výsledků při uvolňování napětí ve vztazích mezi evropskými státy obou společenských soustav. Můžeme bez nadsázky říci, že iniciativa socialistických zemí znovu podnítila pozitivní tendence v evropské politice, že konkrétnost a věcnost akčního programu upevňování evropské bezpečnosti, jak jej předložily členské státy Varšavské smlouvy, přiměla vlády západoevropských zemí i vládu Spojených států, aby na tyto mírové návrhy odpověděly. Myšlenka svolání celoevropské konference se dostala od roku 1969 pravidelně i na pořad jednání rady NATO. Ovšem právě existence agresivního Severoatlantického paktu je základní překážkou dosavadního úsilí socialistických zemí o nastolení trvalého míru v Evropě.

Když sledujeme, s jakou vytrvalostí západní sdělovací prostředky mluví v současné době o „mírovém úsilí“ vlád imperialistických mocností, rádi bychom tomu věřili. Historické zkušenosti, poválečný vývoj ve světě a zejména současná agresivní politika imperialismu nás však

přesvědčují o pravém opaku. Vždyť právě nepřátelské propagandě nejde o nic jiného, než aby velkými slovy „o míru“ a „demokracii“ oslabila revoluční bdělost mírových a pokrokových sil světa a povzbuzováním iluzí o soudobém kapitalismu krok za krokem vytvářela vhodnou atmosféru pro realizaci agresivních vojenských plánů. Lícovnost takových pokusů o zastírání agresivity soudobého imperialismu je o to větší, že o „nezbytnosti míru“ nás přesvědčují právě buržoazní propagandisté, kteří o nevyhnutelnosti války se světovým socialismem nikdy nepochybovali. Podle nikoli ojedinělého tvrzení západních teoretiků totiž vznik socialismu a komunistické ideologie „zatlačil do pozadí všechny dříve existující příčiny válek a tato skutečnost se stala hlavním, byť ne jediným zdrojem válek v současné epoše“.¹⁾

V souvislosti s tím, jak se prohlubují tendence k uvolňování mezinárodního napětí v Evropě, nabývající stále na významu i vojenskopolitické aspekty evropské bezpečnosti. Pro nás, příslušníky ČSLA, je důležité vědět, do jaké míry se perspektiva mírového urovnání na našem kontinentě dotýká základních zdrojů ohrožení evropské bezpečnosti a jaké závěry z toho vyplývají pro vojenskou spolupráci zemí Varšavské smlouvy.

Z poslední zprávy prezidenta Nixona Kongresu USA, kterou přednesl koncem února t. r., můžeme usoudit, že americká

¹⁾ S. G. Lukonin: Kritika vojensko-politických koncepcí imperialismu, Moskva 1968, str. 9

politická strategie vychází stále z doktríny, která byla formulována již v době nástupu Nixonovy administrativy k moci. Z hlediska globálních amerických zájmů ve světě se nic nezměnilo ani v „Nixonově doktríně“: stejně jako dříve je v zahraničně politickém programu Spojených států charakteristické úsilí o změnu poměru sil mezi socialismem a kapitalismem na úkor světové socialistické soustavy. Posílení mezinárodního postavení USA a nalezení „nových vztahů“ se spojenci v západním světě fakticky zastírá staronovou snahu o zastavení revolučních procesů v současné epoše. Imperialismus byl donucen ve své politice, strategii a taktice vyvodit závěry z existujícího poměru sil, vzít na vědomí rostoucí potenciál socialistických zemí (včetně vojenských možností států Varšavské smlouvy) a volit takový postup, který by i v těchto nových mezinárodních podmínkách zajistil splnění jeho strategických cílů. „Nixonova doktrína“ se tak stala syntézou „politiky síly“ a „politiky jednání“, kterou charakteristicky vyjadřuje teze amerických politiků o nutnosti přejít od „konfrontace k jednání“. Ve své podstatě tato teze neznamena ovšem nic jiného, než úsilí amerického imperialismu přeskupit síly kapitalistického světa, pokud jde o rozdělení vzájemných závazků, aby v boji proti světovému socialismu a ve všech oblastech soudobého třídního zápasu daleko více a cílevědoměji využil všech možností ostatních kapitalistických mocností. Snaha o koordinaci vojenské síly zemí Severoatlantického paktu je integrální součástí této doktríny. Americký prezident v této souvislosti naprosto jasně zdůraznil, jaký je motiv amerického postupu:

„Převzetí větší odpovědnosti našimi zahraničními přáteli... znamená efektivnější společné úsilí, směřující k dosažení těch cílů, o které my všichni usilujeme.“²⁾

Toto „efektivnější společné úsilí“ přirozeně nemá oslabit dominující roli USA v kapitalistickém světě, ale naopak zvýraznit úlohu Spojených států jako „jaderného štítu“ západního bloku ve srovnání s posláním ostatních západních zemí, které mají doplňovat vojenskou sílu NATO především konvenčními ozbrojenými silami. Na otázku proč „Nixonova doktrína“ přikládá takový význam právě posilování konvenčních sil, odpovídají nejen narůstající těžkosti v politickém a hospodářském životě Spojených států, ale zejména spekulativní představy o dalším krizovém vývoji v socialistických zemích. Citovaný komentář listu New York Times to

tiž uvádí, že „postupem času, jak v komunistických zemích roste nové pokolení, dochází k určitým změnám komunistických cílů.“ Buržoazní strategové se domnívají, že pružnější politika vůči socialistickým zemím si vyžaduje i odpovídající opatření ve vojenskopolitické oblasti.

Pro nás není důležité vědět, jak si Spojené státy představují budoucnost spolupráce zemí NATO, ale především poznat úzké souvislosti těchto záměrů s „východní politikou“ imperialistických mocností. Je nezvratným faktem, že vojenská síla zůstává v představách amerických politiků i nadále prostředkem „odstrašení“ socialistických zemí, vedle tlaku v politické, ekonomické a ideologické oblasti. V souhrnu všech nástrojů antikomunistické strategie imperialismu je demonstrace vojenské síly jednou z nejvýznamnějších forem nátlaku a i když její úloha z hlediska současného poměru sil mezi oběma soustavami není pro imperialismus momentálně aktuální, představuje pro globální strategické záměry stále rozhodující faktor dovršení procesu „evoluce“ a „transformace“ v socialistických zemích.

Dosavadní vývoj americké politiky v tříletém období vlády presidenta Nixona nás přesvědčil, že Spojené státy vyvinuly v tomto smyslu nebyvalé úsilí o dosažení záměrů nové politické doktríny, včetně vojenskopolitické oblasti. To ukazuje jak americká politika „vietnamizace“ konfliktu v jihovýchodní Asii, tak úsilí o nastolení „partnerských vztahů“ se zeměmi Severoatlantického paktu.

Evropa zůstala i nadále základní sférou zájmu Spojených států. Má pro vládnoucí kruhy této země dvojitý význam: Americká vojenská přítomnost v Evropě umožňuje všestrannou kontrolu Západní Evropy, což je důležité nejen z hlediska amerických kapitálových investic v západoevropských zemích, ale i z hlediska rostoucí konkurence. Americká přítomnost v Evropě zajišťuje ve smyslu „pružnější“ politiky vůči socialistickým zemím bezprostřední vliv na rozšiřování kontaktů s evropskými socialistickými zeměmi, ke kterým řada západoevropských zemí již přistoupila. Spojené státy nemají proto v úmyslu měnit podstatu své evropské politiky a snaží se dosavadní vztahy ke svým západním spojencům uchovat, i když jsou nuceni respektovat jejich rostoucí možnosti samostatného rozhodování. To se v plné míře odráží v pokusu hledat nové formulace „partnerství“ členských zemí Severoatlantického paktu. President Nixon ve zprávě Kongresu USA dne 21. 2. 1972 vyjádřil zmíněné úsilí takto:

3) New York Times, 19. 2. 1970

„Ve vztahu k našim hlavním spojenčům v Západní Evropě bylo nezbytné zformovat naše relace ve zralejší politické partnerství. Naše spojenecké svazky musí být natolik pružné, aby umožňovaly jejich členům sledovat samostatnou politiku ve společném rámci strategických cílů.“

Ve vojenské organizaci Severoatlantického paktu vidí vládnoucí kruhy mechanismus s jehož pomocí se snaží řešit celý komplex vojenských, hospodářských, politických a ideologických úkolů, neboť se nesporně obávají dalšího oslabení dosavadních pozic ve světě. Tento přístup americké politiky je ovšem v příkrm rozporu se zájmy evropské bezpečnosti. Posilování Severoatlantického paktu, další zvyšování zbrojení a snahy o přizpůsobení atlantické struktury novým podmínkám vztahů mezi členy aliance — to jsou fakta, která objektivně odporují procesu uvolňování napětí na evropském kontinentě. Bez toho, aniž by v procesu zmírňování napětí v Evropě docházelo zároveň k postupnému oslabování vojenského napětí, nemůžeme si představit trvalé zajištění míru v Evropě.

Prohlašuje-li prezident Nixon, že „kollektivní obrana Západu v Evropě zaplašovala déle než dvě desetiletí válku a zajišťovala zásadní podmínku bezpečnosti, v níž by se mohly obnovit a rozvíjet svobodné evropské instituce“ a dospívá k závěru, že je „sotva nyní vhodný okamžik k tomu, aby se Západ vzdával té soudržnosti a stability, jež přinesly tyto možnosti“, máme dostatečné potvrzení toho, jakou roli má sehrát Severoatlantický pakt v dohledné budoucnosti. Jejich představitelé nechápou tedy celoevropskou spolupráci mimo rámec politiky bloků, ale naopak tvrdí, že čím silnější bude NATO, tím „příznivější“ budou perspektivy zmírňování napětí v Evropě a ve světě.

Prosazovat zvyšování vojenských rozpočtů v rámci NATO však není pro vládu Spojených států v současné době snadnou záležitostí. Američtí politikové se proto znovu uchylují k taktice zastrašování západoevropských spojenců „rostoucí hrozbou“ ze strany Sovětského svazu a ostatních členských států Varšavské smlouvy. Vyplyvá to z následující pasáže posledního Nixonova poselství Kongresu USA: „Vývoj sovětských zbraní a jejich intenzivní rozmísťování, sovětská zbrojní politika na Středním východě, sovětský postoj za krize mezi Indii a Pákistánem a expanzivní důsledky sovětské námořní činnosti — to všechno vyvolává vážné otázky“. Za této situace i členské státy Varšavské smlouvy si kladou vážné otázky, které se vztahují k zajištění jejich bezpečnosti. Vždyť

s podobným, falešným výkladem mírového poslání ozbrojených sil Sovětského svazu a ostatních zemí Varšavské smlouvy se setkáváme v historii poprvé a zřejmě ani naposled.

Když si uvědomíme, jaké představy o evropské bezpečnosti ovládají myšlení buržoazních politiků a že tyto nereálné představy jsou také východiskem jejich vojenské politiky, nemůžeme si dělat příliš velké iluze o zásadním vyřešení problému evropské bezpečnosti v dohledné době. Naprosto jasně potvrzují agresivní podstatu soudobého imperialismu, jeho neschopnost řešit mezinárodní problémy mimo rámec politiky síly. To však neznamená, že nemůžeme — i s vědomím těchto negativních jevů — dosáhnout ve vztazích mezi socialismem a kapitalismem minimálních záruk proti použití síly ze strany imperialistických mocností. Právě současný proces rozvíjení celoevropské spolupráce ukazuje reálné možnosti mírového soužití států s rozdílným společenským zřízením a možnost vyloučení války jako prostředku řešení mezinárodních sporů.

Vzniká nyní otázka, jak může probíhající proces uvolňování mezinárodního napětí v Evropě pozitivně ovlivňovat vojenskopolitickou situaci, i když na druhé straně víme, že kapitalistické mocnosti nespojují politické urovnání s požadavkem snižování vojenského napětí. Z toho vyvozují členské státy Varšavské smlouvy závěry pro další posilování obranyschopnosti socialistických zemí. Na druhé straně však s vědomím, že proces zmírňování politického napětí objektivně vytváří prostor pro řešení vojenskopolitických otázek evropské bezpečnosti, předkládají návrhy na řešení vojenskopolitické situace v Evropě.

Před problémem obrany socialistických vymožeností proti vojenským hrozbám imperialismu nestojí socialistické státy v poválečném období poprvé. V polovině padesátých let, po ratifikaci pařížských dohod a začlenění NSR do západních vojenských bloků, vytvořily Varšavskou smlouvu, aby zabránily další expanzi německého militarismu a lokalizovaly již v zárodku nové ohnisko válečného nebezpečí na kontinentě. Západní mocnosti tehdy nepřistoupily na návrh Sovětského svazu, podporovaný ostatními socialistickými zeměmi, aby evropské státy zabránily vojenskopolitickému rozdělení Evropy a řešily bezpečnostní problémy společně, v rámci celoevropského systému kolektivní bezpečnosti. Nepřistoupily dokonce ani na návrh likvidovat vojenská seskupení po etapách. Vývoj v dalších letech ukázal, co bylo příčinou

jejich negativního postoje: nerealistické představy o možnosti uplatňovat politiku síly vůči socialistickým zemím. Imperialismu se nepodařilo ani v období kontrarevoluce v Maďarsku v roce 1956, ani později v případě Západního Berlína, prosadit vojenskými hrozbami řešení, které by bylo v rozporu se zájmy socialistických zemí a míru v Evropě. Neúspěchem skončil i další pokus o realizaci programu „tiché kontrarevoluce“ v Československu v roce 1968. Ve všech těchto případech přesvědčivě vynikl význam Varšavské smlouvy pro zajištění stability evropské bezpečnosti.

Změny v poměru sil ve prospěch socialistické soustavy, schopnost socialistických zemí vystoupit na obranu socialistických vymožeností a současně i neúspěchy dosavadní praxe „východní politiky“, přinutily imperialistické mocnosti volit jiné taktické postupy boje proti socialismu. Nová varianta politické strategie Spojených států, v současné době především bonnská „východní politika“, jsou toho dokladem. Rozhodující otázkou pro současné obranné úsilí zemí Varšavské smlouvy je však nadále skutečnost, že kapitalistické státy ani po zkušenostech z dosavadních neúspěchů nejsou ochotny snížit vojenské úsilí, že dokonce považují další eskalaci militarismu za „žádoucí“ předpoklad uvolňování mezinárodního napětí. Tento paradox také vysvětluje, proč proces urovnání a dorozumění v Evropě má v západních vojenských kruzích své největší odpůrce.

Boj socialistických zemí za evropskou bezpečnost a spolupráci, za mírové řešení sporných politických problémů tak znovu staví do popředí význam úsilí o zásadní řešení vojenskopolitické situace. Členské státy Varšavské smlouvy pokládají za radikální krok vytvoření účinného systému kolektivní bezpečnosti. Tím by byla odstraněna jedna ze základních překážek evropské bezpečnosti — agresivní Severoatlantický pakt a mohlo by se přistoupit k likvidaci vojenskopolitického rozdělení Evropy vůbec. Členské státy Varšavské smlouvy jsou připraveny k vytvoření celoevropského systému bezpečnosti již od okamžiku, kdy došlo ke vzniku Varšavské smlouvy (článek 11 Varšavské smlouvy). Od roku 1955 také o řešení vojenské situace v celoevropském rámci vytvářely usilovaly, jak se můžeme přesvědčit z návrhů na uzavření paktu o neútočení z roku 1958, nebo z dalších návrhů snížení vojenského napětí v Evropě (likvidace vojenských základů, budování bezjaderných pásem apod.) Západní mocnosti však mají k podobné radikální cestě výhrady. Důvod je prostý: mají obavy, že nejen likvidace

NATO, ale i omezení možnosti politiky síly by ohrozilo mocenské zájmy monopolistické buržoazie a podnítilo by v daleko větším rozsahu revoluční hnutí v kapitalistickém světě. Zatímco k oboustrannému snížení ochotny nebyly, tak velmi intenzivně při každé příležitosti podněcovaly antisocialistické síly uvnitř socialistických zemí, aby požadovaly vystoupení z Varšavské smlouvy, nebo její jednostrannou likvidaci. Příkladem je opět maďarská kontrarevoluce a Československo v roce 1968. S takovým výkladem otázky evropské bezpečnosti ovšem socialistické státy nikdy nebudou souhlasit. Ze závěrů pražského zasedání Politického poradního výboru členských států zemí Varšavské smlouvy proto jednoznačně vyplývá možnost nahrazení existujících vojenskopolitických seskupení států pouze v souvislosti se zásadními změnami ve vztazích mezi evropskými státy. To znamená se změnami, které by znamenaly přeměnu evropského kontinentu v oblast skutečně mírové spolupráce států s rozdílným společenským zřízením.

Možnost vyloučení války jako prostředku řešení sporných mezinárodních problémů a nastolení vztahů mírové spolupráce potvrzuje evropský vývoj v posledních letech. Jestliže se socialistickým zemím podařilo probouzet myšlenku svolání celoevropské konference v západoevropských zemích, a to i mezi vedoucími mocnostmi Severoatlantického paktu, učinily první důležitý krok na cestě k zásadním přeměnám v Evropě. Smlouvy mezi Sovětským svazem a NSR, Polskou lidovou republikou a NSR, jakož i smlouvy o Západním Berlíně, dále urychlily proces uvolňování politického napětí. Přirozeně, že přílišný optimismus není na místě. Ovšem již jen ten fakt, že právě NSR, která byla v minulosti hlavní oporou „studené války“ v Evropě, nakonec prohlásila, že uznává zásadu nepoužití síly či hrozby silou, že uznává nedotknutelnost evropských hranic, je novým momentem ve vztazích mezi evropskými státy a příslibem do budoucna. Z povahy tohoto závazku sice v mezinárodně právním smyslu nevyplývá požadavek aktivity západních mocností při ochraně evropské bezpečnosti, jak vyžaduje celoevropský systém. Je to minimální záruka, ale ve srovnání s minulostí jde o značný krok vpřed především politiky spolkové vlády směrem k realitám. Současné výsledky v procesu normalizace politické situace v Evropě naznačují jisté meze dosavadního úsilí, neboť zatím stále ještě stojíme před úkolem přimět západoevropské země k aktivní spolupráci při zajištění evropské bez-

pečnosti. Ukazuje se, že daleko rychleji dozrávají v posledních letech podmínky pro rozvoj ekonomické a vědeckotechnické spolupráce, spolupráce při ochraně životního prostředí a při společném využití energetických a surovinových zdrojů.

Nicméně i otázka snížení vojenského napětí v Evropě je v současné době aktuální. Členské státy Varšavské smlouvy potvrdily v pražské deklaraci, že v odzbrojení vidí důležitý prostředek upevnění mezinárodní bezpečnosti, že budou napomáhat k dosažení všeobecného a úplného odzbrojení, především jaderného, a vítají i ostatní opatření k zastavení závodu ve zbrojení. Zejména Sovětský svaz cílevědomě usiluje o dosažení mezinárodních dohod, které krok za krokem přibližují zásadní řešení této životně důležité otázky dnešního světa. To dokazují uzavřené dohody o nešíření jaderných zbraní, o nerozmisťování jaderných zbraní na dně moří a oceánů, současná jednání o omezení strategických zbraní (SALT) a návrh dohody o zákazu biologických zbraní.

V současné vojenskopolitické situaci v Evropě, bez ohledu na proces politického uvolňování napětí, nedochází zatím ke změnám. Západní mocnosti nemají v úmyslu v nejbližší budoucnosti cokoli měnit na své dosavadní vojenskoagresivní orientaci. To dokazuje pokračující americká vojenská přítomnost v Evropě a plány na další posílení Severoatlantického paktu. Západní mocnosti navíc otevřeně prohlašují, že eskalace militarismu a další horečně zbrojení jsou základními předpoklady účinnosti jejich zahraničně politického úsilí.

Odpověď socialistických zemí může být za této situace jen prozřívá mírová politika, která se opírá o vysokou obranyschopnost zemí Varšavské smlouvy. Poválečný vývoj nás poučil o tom, že v jednotném působení leninské zahraniční a vnitřní politiky socialismu, marxisticko-leninské ideologie, vyspělé ekonomiky a účinného obranného potenciálu světové socialistické soustavy je síla, která brání imperialismu rozpoutat světový konflikt. S vědomím této skutečnosti proto A. A. Grečko prohlásil ve svém diskusním vystoupení na XXIV. sjezdu KSSS: „Neustálé upevňování ozbrojených sil je objektivní nutností pro výstavbu socialismu a komunismu, vyplývající ze zákonitostí společenského vývoje a zvláštností třídního boje mezi kapitalismem a socialismem.“³⁾

S tím se plně ztotožňujeme i my. Ve zvyšování bojovosti v ČSLA a dalším upevňování vojenské spolupráce se Sovětskou armádou a ostatními armádami Varšavské smlouvy spatřujeme hlavní záruku mírového a bezpečného rozvoje naší socialistické vlasti.

Významným problémem dalšího upevnění evropské bezpečnosti je myšlenka snížení ozbrojených sil a výzbroje v Evropě, ke které vyjádřily své stanovisko členské státy Varšavské smlouvy na pražském zasedání Politického poradního výboru. Na rozdíl od pojetí tohoto problému v posledním komuniqué ze zasedání rady NATO, které doslova hovoří o „vzájemném a vázaném omezení sil ve střední části Evropy“, zdůrazňují socialistické státy, že eventuelní dohoda by měla zahrnovat cizí i národní ozbrojené síly a respektovat zásadu nepoškodit ty země, které se budou na takovém snížení podílet. Konečně jednání o takovém problému, zdůrazňuje pražská deklarace, „nemůže být výlučnou záležitostí existujících vojenskopolitických svazků v Evropě“. V pojetí této otázky je patrný rozdíl. Socialistické státy naprosto oprávněně požadují širší dohodu, než vyplývá z formulace zemí Severoatlantického paktu. Zájmy evropské bezpečnosti vyžadují účast všech evropských států a skutečně věcné a zásadní jednání.

³⁾ Rudé právo, 5. 4. 1971